

శ్రీకృష్ణపరంబ్రహ్మణే నమః

శ్రీ స్వారాజ్య భగవద్గీతా

అథ సప్తమాఽధ్యాయః - విజ్ఞాన యోగః

ఏడవ అధ్యాయము - విజ్ఞాన యోగము

శ్రీ భగవానువాచః- శ్రీ కృష్ణుడు చెప్పెను -

శ్లో॥ మయ్యాసక్తమనాః పార్థ! యోగం యుంజ నృదాశ్రయః ।
అసంశయం సమగ్రం మాం యథాజ్ఞాన్యసి తచ్ఛృణు ॥ 1

మయి, ఆసక్త మనాః, పార్థ, యోగమ్, యుంజన్, మదాశ్రయః,
అసంశయమ్, సమగ్రమ్, మామ్, యథా, జ్ఞాన్యసి, తత్, శృణు.

టీ॥ పార్థ = అర్జునా !, మయి = నాయందు, ఆసక్తమనాః = ఆసక్తిగల
మనస్సుగలవాడవును, యోగం = యోగమును, యుంజన్ =
అభ్యసించుచున్న వాడవును, మత్ + ఆశ్రయః = నన్నాశ్రయించిన
వాడవును, అగుచు, అసంశయం = సంశయమే లేకుండ, సమగ్రం =
సంపూర్తిగా, మాం = నన్ను, యథా = ఎట్లు, జ్ఞాన్యసి = తెలిసికొనగలవో,
తత్ = దానిని, శృణు = వినుము.

తా॥ అర్జునా ! నాయందాసక్తిగల మనస్సు గలవాడవును, యోగమును
అభ్యసించుచున్న వాడవును, నన్నాశ్రయించిన వాడవును అగుచు సంశయమే
లేకుండ సంపూర్తిగా నన్నెట్లు తెలిసికొనగలవో దానిని వినుము.

వి॥ దేవునందాసక్తి గలిగి, యోగాభ్యాస మొనరించుచు, దేవునినే యాశ్రయించుచు సందేహమే లేకుండ సంపూర్ణముగా దేవుని తెలిసికొను విధమును వినుము.

**శ్లో॥ జ్ఞానం తేఽహం సవిజ్ఞాన మిదం వక్ష్యామ్య శేషతః ।
యత్ జ్ఞాత్వా నేహ భూయోఽన్యత్ జ్ఞాతవ్య మవశిష్యతే ॥ 2**

జ్ఞానమ్, తే, అహమ్, సవిజ్ఞానమ్, ఇదమ్, వక్ష్యామి, అశేషతః,
యత్, జ్ఞాత్వా, న, ఇహ, భూయః, అన్యత్, జ్ఞాతవ్యమ్, అవశిష్యతే.

టీ॥ యత్ = దేనిని, జ్ఞాత్వా = తెలిసికొని, ఇహ = ఈ విషయమునందు, జ్ఞాతవ్యం = తెలియదగినది, భూయః = మరల, అన్యత్ = వేరొకటి, న + అవశిష్యతే = మిగిలియుండదో, సవిజ్ఞానం = విజ్ఞానముతోకూడిన, ఇదం = ఈ, జ్ఞానం = జ్ఞానమును, అశేషతః = నిశ్శేషముగా, అహం = నేను, తే = నీ కొఱకు, వక్ష్యామి = చెప్పుచున్నాను.

తా॥ దేనిని తెలిసికొనిన పిమ్మట ఇంకొకటి తెలియదగినది మిగిలియుండదో, విజ్ఞానముతోకూడిన ఈ జ్ఞానమును సంపూర్ణముగా నేను నీ కొఱకు చెప్పుచున్నాను.

వి॥ అంతర్ముఖ వృత్తిని సంపాదించి యట్టి జ్ఞానదీపముచే తనలోని దేవుని జూచి, దేవునిలో లీనమై, బ్రహ్మనందమును నొంది, బ్రహ్మమే తాను తానే బ్రహ్మమునైన మహాత్మున కిక తెలిసికొనదగిన దేమియు నుండదు. అంతర్ముఖ వృత్తికి జ్ఞేయమైన బ్రహ్మంపు జ్ఞానముగలవాడింక తెలిసికొనవలసిన దేమియు లేదు. బ్రహ్మంపు అధిష్ఠాన జ్ఞానమే విశేష జ్ఞానము. ఇట్టి విజ్ఞానముతో కూడిన జ్ఞానమును నిశ్శేషముగా తెలిసికొనవలసి యున్నది. బ్రహ్మ నిష్ఠ కుదిరిన యనుభవము కలవారికి వారి యనుభవమును బట్టి వారి కుపనిషత్తుల బోధించినచో సులభముగ నర్థమగును.

శ్లో॥ మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చి ద్యతతి సిద్ధయే ।

యతతా మపి సిద్ధానాం కశ్చిన్మాం వేత్తి తత్త్వతః ॥ 3

మనుష్యాణామ్, సహస్రేషు, కశ్చిత్, యతతి, సిద్ధయే,
యతతామ్, అపి, సిద్ధానామ్, కశ్చిత్, మామ్, వేత్తి, తత్త్వతః.

టీ॥ మనుష్యాణాం = మనుష్యులలో, సహస్రేషు = వేలమందిలో,
కశ్చిత్ = ఒకానొకడు, సిద్ధయే = యోగసిద్ధికొఱకు, యతతి = ప్రయత్నించు
చున్నాడు. యతతాం + అపి = ప్రయత్నించెడి వారిలో, కశ్చిత్ =
ఒకానొకడు, తత్త్వతః = యథార్థముగా, మాం = నన్ను, వేత్తి = తెలిసికొను
చున్నాడు.

తా॥ వేలమందిలో ఒకానొకడు యోగసిద్ధికొఱకు ప్రయత్నించు
చున్నాడు, అట్లు యత్నించువారిలో 'ఎ ఒకా' నొకడు యథార్థముగా నన్ను
తెలిసికొను చున్నాడు.

వి॥ బ్రహ్మబోధజేయు ప్రవక్తలు లేనే లేరనవలసి యున్నది, ఎందుకనగా
బ్రహ్మవిద్య వెల్లడి కాలేదు. దండిగా బోధకులున్నచో నందఱును విని విని
జ్ఞానులగు చుందురు. ఎట్లో తెలిసికొని వేలమందిలో ఒకానొకడు బ్రహ్మ
నిష్ఠను సిద్ధింప చేసికొన యత్నించు చున్నాడు. తత్త్వము = యథార్థము.
తత్త్వజ్ఞానమే యథార్థ జ్ఞానము. బోధకులంతర్ముఖ వృత్తిని కలిగించి తత్త్వ
వేత్తల సంఖ్యను పెంచవలసి యున్నది.

శ్లో॥ భూమి రాపోఽనలో వాయుః ఖం మనోబుద్ధి రేవ చ ।

అహంకార ఇతీయం మే భిన్నాః ప్రకృతి రష్టధా ॥ 4

భూమిః, ఆపః, అనలః, వాయుః, ఖమ్, మనః, బుద్ధిః, ఏవ, చ,
అహంకారః, ఇతి, ఇయమ్, మే, భిన్నా, ప్రకృతిః, అష్టధా.

టీ॥ భూమిః = పృథివి, ఆపః = నీరు, అనలః = అగ్ని, వాయుః = గాలి, ఖం = ఆకాశము, మనః = మనస్సు, బుద్ధిః = బుద్ధి, అహంకారః = అహంకారము, ఇతి + ఏవ + చ = ఇట్లు, మే = నాయొక్క, ఇయం = ఈ, ప్రకృతిః = ప్రకృతి, అష్టధా = ఎనిమిది ప్రకారములుగా, భిన్నాః = భేదములుగలదై యున్నది.

తా॥ భూమి, నీరు, అగ్ని, గాలి, ఆకాశము, మనస్సు, బుద్ధి, అహంకారము ఇట్లు నా ప్రకృతి ఎనిమిది విధములు.

వి॥ శారీరకోపనిషత్తునుబట్టి పృథివీ స్థానము ప్రాణము, ఆపోస్థానము జిహ్వ, అగ్నిస్థానము నేత్రము, వాయు స్థానము త్వక్, ఆకాశ స్థానము శ్రోత్రము, అని జ్ఞానేంద్రియములందే అర్థము చేసికొనవలెను. గోళకములను గ్రహింపరాదు.

భూమి, జలము, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశము, అహంకార తత్త్వము, మహత్తత్త్వము. అవ్యక్తతత్త్వము ఇట్లు ఈశ్వరునియొక్క ప్రకృతి యెనిమిది ప్రకారములుగా భిన్నభిన్నముగా నున్నది. పృథివీస్థానము, జలస్థానము, అగ్ని స్థానము, వాయుస్థానము, ఆకాశస్థానము, ఆజ్ఞాచక్రస్థానమగు మకారస్థానమున మనస్సు, సహస్రార చక్రమున సకారమున బుద్ధియు, శిఖాచక్రమున అకారమున నహంకారము అని పశ్చిమ చక్రస్థితేత ప్రకృతి యెనిమిది విధములు. పంచభూతక్రమమున నహంకార మహదవ్యక్తతత్త్వములను, శారీరకోపనిషత్తును బట్టి పంచభూత స్థానములయందు మనోబుద్ధ్యహంకారములను చెప్పవలయును. బ్రహ్మాండ విచారరీతిగానే యీ వ్యష్టి సమష్ట్యాత్మక విచార క్రమమున నెనిమిది ప్రకృతులను గమనింప వలయును.

శ్లో॥ అపరేయ మిత స్వన్యాం ప్రకృతిం విద్ధి మే పరామ్ ।

జీవభూతాం మహాబాహో యయేదం ధార్యతే జగత్ ॥ 5

అపరా, ఇయమ్, ఇతః, తు, అన్యామ్, ప్రకృతిమ్, విద్ధి, మే, పరామ్,
జీవభూతామ్, మహాబాహో, యయా, ఇదమ్, ధార్యతే, జగత్.

టీ॥ మహాబాహో = అర్జునా! ఇయం = ఈ ప్రకృతి, అపరా =
నీచమైనది, ఇతః+తు = దీనికంటెను, అన్యాం = ఇతరమైన, జీవభూతాం
= జీవస్వరూపమైన, పరాం = ఉత్కృష్టమైన, యయా = దేనిచే, ఇదం =
ఈ, జగత్ = జగత్తు, ధార్యతే = ధరింపబడుచున్నదో, మే = నాయొక్క,
ప్రకృతిం = పరా ప్రకృతిని, విద్ధి = తెలిసికొనుము.

తా॥ అర్జునా! జ్ఞానేంద్రియ మనో బుద్ధ్యహంకారములే
స్వరూపముగాగల ప్రకృతి నీచమైనది, ఇదే అపరాప్రకృతి. దీనికంటె
నితరమైనట్టి పరాప్రకృతి మఱియొకటిగలదు, ఆ పరాప్రకృతి ఈ జగత్తును
ధరించుచున్నది.

వి॥ పూర్వత ఇతి పరః, పూపాలన పూరణయోః, పూర్వతే =
పూరింపబడునది, పాలింపబడునది, ఇతి = కనుక, పరః = దవ్వైనది,
తనకంటె ఇతరమైనది, శ్రేష్ఠమైనది, శత్రువు అని నాలుగర్థములు. ప్రియతే
హంతు మితిపరః, పృజ్ వ్యాయామే । హంతుం = హింసించుటకు, ప్రియతే
= తిరుగువాడు. ఇతి, పరః, పరా = మహాకారణమున మూఢుల నాయువును
బోగొట్టుచు హింసించునదియును, మహాత్ములను సోహంభావమున,
మోహము నణచి, తత్త్వజ్ఞానము నిచ్చి బంధమునుండి విడిపించునదియును
నైన శుద్ధ సాత్విక ప్రకృతియే పరాప్రకృతి.

అపరా = నీచమైనది. జ్ఞానేంద్రియ మనోబుద్ధ్యహంకారములు
అపరాప్రకృతి, పంచభూత మహదహంకారా వ్యక్త తత్త్వము లపరాప్రకృతి,
మహాకారణమునందలి శుద్ధ సాత్విక ప్రకృతి నితరమైనదియు,

చిదాభాసయగు జీవస్వరూపమైనదియు, త్రిగుణాత్మిక ప్రకృతియై సర్వమును ధరించునదియు, త్రిగుణసామ్య స్వరూపియై సర్వమును విడిచి బ్రహ్మైక్యము నొందించునదియును నగు నీశ్వర ప్రకృతి పరాప్రకృతి. అపరాప్రకృతి నీచమైనది. దీనికంటె శ్రేష్ఠమైనది మహాకారణము నందలి పరాప్రకృతి. ఇట్లు కారణమున నపరాప్రకృతిని, మహాకారణమున పరాప్రకృతిని తెలిసికొన వలసియున్నది.

శ్లో॥ ఏతద్ద్యోనీని భూతాని సర్వాణీత్యుపధారయ !

అహం కృత్స్నస్య జగతః ప్రభవః ప్రళయస్తథా ॥

6

ఏతత్ యోనీని, భూతాని, సర్వాణి, ఇతి, ఉపధారయ,

అహమ్, కృత్స్నస్య, జగతః, ప్రభవః, ప్రళయః, తథా.

టీ॥ సర్వాణి = సమస్తమైన, భూతాని = భూతములు, ఏతద్ద్యోనీని = ఇయ్యవరా పరాప్రకృతులవలన గలిగినవని, ఉపధారయ = తెలిసికొనుము, తథా = అట్లే, కృత్స్నస్య = సమస్తమైన, జగతః = జగత్తుయొక్క, ప్రభవః = పుట్టుక, ప్రళయః = ప్రళయము, అహం = నేను.

తా॥ అపరా పరాప్రకృతులచేతనే సకల ప్రాణులును పుట్టుచున్నవి. పరమాత్ముడనగు నేను సర్వజగత్తుయొక్క సృష్టి లయములకు కారణుడనైయున్నాను.

వి॥ యోతి శిశ్నేన యోనిః, యుమిశ్రణే, శిశ్నేన = శిశ్నముతో, యోతి = మిశ్రమమైయుండునది. యోనిః = ప్రభవ త్యస్మాదితి ప్రభవః, భూ సత్తాయాం, అస్మాత్ = దీనివలన, ప్రభవతి = పుట్టును, ఇతి = కనుక, ప్రభవః = జన్మకారణము, మొదట నెఱుగుటకు స్థానము; “సంవర్తః ప్రళయః కల్పః క్షయః కల్పాంత ఇత్యపి”. సంవర్తతే ఉపరమతే జగదస్మిన్నితి సంవర్తః, వృతువర్తనే, అస్మిన్ = దీనియందు, జగత్ = ప్రపంచము, ఉపరమతే

= ఉపరతమగును. ఇతి సంవర్తము. ప్రలీయతే జగదత్ర ప్రళయః లీజ్ శ్లేషణే. అత్ర = దీనియందు, జగత్ = ప్రపంచము. ప్రలీయతే = విలయ మొందును. కనుక ప్రళయము. కల్పతే ప్రభవతి జగన్నా శాయేతి కల్పః. కృపూ సామర్థ్యే. జగన్నాశాయ = లోకనాశము కొఱకు. కల్పతే = ప్రభవతి = సమర్థమైనది, ఇతి, కల్పము. క్షీయతే జగదస్మిన్నితి క్షయః, క్షీక్షయే, అస్మిన్ = దీని యందు, జగత్. క్షీయతే = క్షయించును, ఇతి, క్షయము, కల్పస్యస్యష్టైరంతః కల్పాంతః. కల్పస్య స్పష్టే = కల్పముయొక్క, అంతః = అంతము, కల్పాంతము.

సర్వప్రాణులును అవరా పరాప్రకృతిద్వయమే యోనులుగా కలిగియున్నవి, అట్లే ప్రపంచము దేనినుండి పుట్టునో, ప్రపంచము పుట్టుటకు ముందేది యుండునో, సూక్ష్మ శరీరము లీనమైనపుడేది యుండునో, యదియే బ్రహ్మము. ప్రపంచము లీనమైన పిమ్మట మనసు లీనమైన పిమ్మట నేదియుండునో యదియే బ్రహ్మము, సమస్త జగత్తునకు నాధ్యంతములు బ్రహ్మమే.

శ్లో॥ మత్తః పరతరం నాన్య త్కించి దస్తి ధనజ్ఞయ ।

మయి సర్వమిదం ప్రోతం సూత్రే మణిగణా ఇవ ॥

7

మత్తః, పరతరమ్, న, అన్యత్, కించిత్, అస్తి, ధనజ్ఞయ,

మయి, సర్వమ్, ఇదమ్, ప్రోతమ్, సూత్రే, మణిగణాః, ఇవ.

టీ॥ ధనజ్ఞయ = అర్జున !, మత్తః = నాకంటె, పరతరం = శ్రేష్ఠతరమైన, అన్యత్ = వేరొకటి, కించిత్ = ఏదియును, న + అస్తి = లేదు, సూత్రే = సూత్రమునందు, మణిగణాః + ఇవ = రత్న సమూహములవలె, మయి = నా యందు, ఇదం = ఈ, సర్వం = సమస్తమును. ప్రోతం = గ్రుచ్చబడినది.

తా॥ అర్జునా! నాకంటె శ్రేష్ఠమైన దింకొకటేదియును లేదు. దారమునందు రత్నసమూహములవలె నాయందు సర్వప్రాణికోట్లు కూర్చబడియున్నవి.

వి॥ బ్రహ్మనిష్ఠలోనున్నపుడు స్థూలశరీరము శ్వాసయందిమిడి యుండును. శ్వాసయు, స్థూల శరీరమును పంచభూతాత్మకములే. పదియంగుళముల శ్వాసనైదింటిచే విభజించినచో రెండేశంకుళములగును, మొదటి రెండంగుళముల పరిమితి శ్వాస తక్కువైనపుడు పృథివీ పంచకమును, క్రమక్రమముగా నొక్కొక్క రెండంగుళములు తగ్గుచుండగా జలాగ్ని పవనాకాశపంచకములు జడమై స్థూల శరీర గోళకములు జడములగును. దీనినిబట్టి స్థూలశరీరమును తనలో నిమిడించుకొన్న హంస స్థూలముకంటె శ్రేష్ఠము. హంసకంటె ఈ హంసను తనలో లీనముజేసికొను కుండలినీ శక్తి శ్రేష్ఠము. ఇట్లే సంకల్పమనోబుద్ధిజీవేశు లొకదానికంటె నొకటి శ్రేష్ఠత్వము నొందును. ఈశ్వరుడును పరమాత్మయందధ్యస్త వస్తువే, అధ్యస్త వస్తువుకంటె నధిష్ఠానమైన బ్రహ్మమే యన్నిటికంటె శ్రేష్ఠము. మణిహారమునందలి మణులన్నిటియందును దారమున్నట్లు జీవరాశి యందు దేవుడొక్కడే యున్నాడు, దేవుడే యన్నిటికంటెను శ్రేష్ఠము. నిస్సారము తన సారమున లీనమగును, అనాత్మయంతయు తనసారమైన బ్రహ్మమునందు లీనమగును, కనుక సమస్తముకంటె శ్రేష్ఠము బ్రహ్మము.

శ్లో॥ రసోఽహ మప్పుకౌన్తేయ! ప్రభాస్మి శశిసూర్యయోః ।

ప్రణవ స్సర్వవేదేషు శబ్దః ఖే పౌరుషం నృషు ॥

8

రసః, అహమ్, అప్పు, కౌన్తేయ, ప్రభా, అస్మి, శశిసూర్యయోః,
ప్రణవః, సర్వ వేదేషు, శబ్దః, ఖే, పౌరుషమ్, నృషు.

టీ॥ కౌన్తేయ = అర్జునా! అప్పు = జలమునందు, రసః = రుచియును,
శశి సూర్యయోః = చంద్రసూర్యులందు, ప్రభా = కాంతియును, సర్వవేదేషు

= సమస్త వేదములందు, ప్రణవః = ఓంకారమును, ఖే = ఆకాశమునందు, శబ్దః = శబ్దమును, సృషు = మనుష్యులందు, పౌరుషం = పౌరుషమును, అహం = నేను, అస్మి = అయివున్నాను.

తా॥ అర్జునా ! జలమునందు రసమును, చంద్రసూర్యులందు ప్రకాశమును, సర్వవేదములందును ఓంకారమును, ఆకాశమునందు శబ్దమును, మానవులలో పౌరుషమును నేనని తెలిసికొనుము.

వి॥ రస్యత ఇతి రసః, రస ఆస్వాదనే, రస్యతే = ఆస్వాదింపబడునది. ఇతి, రసము = శృంగారాదులు, విషము, వీర్యము, మధురాదులు, అనురాగము, ద్రవము, రస్యతే ఔషధత్వే నేతి రసః, రస ఆస్వాదనే, ఔషధత్వేన = ఔషధత్వముతో, రస్యతే = ఆస్వాదింపబడునది. ఇతి, రసము = పాదరసము, సామాజికైః రస్యంతే ఆస్వాద్యంత ఇతి రసాః, సామాజికైః = సభాసదులచేత, రస్యంతే = ఆస్వాద్యంతే = ఆస్వాదింపబడునది, ఇతి, రసములు, శృంగారాదులు, రుచులు.

ఆప్సువంతీ త్యాపః, ఆప్, ఆప్సువంతి = వ్యాపించునవి ఇతి, ఆపః = నీరు. ప్రకర్షేణ భాతీతి ప్రభా, ప్రకర్షేణ = మిక్కిలి, భాతి = ప్రకాశించునది. ఇతి, ప్రభా = కాంతి. శశతి ప్లుతేన గచ్ఛతీతి శశః, శశప్లుతగతౌ, శశతి = ప్లుతేన = గచ్ఛతి = దాటుచుబోవునది. శశము = కుందేలు, శశస్య ధరః శశధరః, శశి = శశస్య = కుందేటియొక్క, ధరః = ధారణగలది, శశ ధరము. శశి = చంద్రుడు. సుపతి ప్రేరయతి వ్యాపారేష్వీతి సూర్యః, షూఙ్ఘో ప్రేరణే. వ్యాపారేషు = వ్యాపారములందు. సుపతి = ప్రేరయతి = ప్రేరేపించువాడు, ఇతి, సూర్యుడు.

“ఓంకార ప్రణవౌ” అవతిభూతానీతి ఓం, అవరక్షణే. ఓమిత్యక్షర మోంకారః. భూతాని = ప్రాణులను, అవతి = రక్షించునది. ఇతి ఓం, ఓం + ఇతి = ఓం అనెడు, అక్షరం, ఓంకారము. ప్రకృష్టోనవః ప్రణవః,

ప్రణస్తుతౌ, ప్రకృష్టః = మిక్కిలి, నవః = స్తోత్రముజేయుట, ప్రణవము. ప్రణాయతే ప్రస్తూయత ఇతి ప్రణవః, ప్రణాయతే = ప్రస్తూయతే = మిక్కిలి స్తోత్రముజేయబడునది. ఇతి, ప్రణవము, మహాకారణమున తురీయమార్గమున నడచువృత్తియే ప్రణవ ప్రయాణము. జలసారమగు రుచియు, చంద్ర సూర్యులనబడు మనోబుద్ధుల కాంతియుగు సంకల్ప నిశ్చయశక్తులను, వేదములన్నింటికిని సారాంశమగు బ్రహ్మమున లీనముజేయు మహాకారణతురీయ ప్రయాణమగు ప్రణవమును, ఆకాశమునందలి శబ్దమును, మానవులలోని పురుష ప్రయత్నమును దేవుడే.

శ్లో॥ పుణ్యోగంధః పృథివ్యాం చ తేజ శ్చాస్మి విభావసౌ ।

జీవనం సర్వభూతేషు తపశ్చాస్మి తపస్విషు ॥

9

పుణ్యః, గంధః, పృథివ్యామ్, చ, తేజః, చ అస్మి, విభావసౌ,
జీవనమ్, సర్వభూతేషు, తపః, చ, అస్మి, తపస్విషు.

టీ॥ పృథివ్యాం = భూమియందు, పుణ్యః = పవిత్రమైన, గంధః చ = గంధమును, విభావసౌ = అగ్ని యందు తేజస్సును, అస్మి = అయివున్నాను. సర్వభూతేషు = సర్వప్రాణులందు, జీవనం = జీవనమును, తపస్విషు = తపస్సు గలవారియందు, తపః + చ = తపస్సును, అస్మి = అయి వున్నాను.

తా॥ భూమి యందలి పవిత్రమైన గంధమును, అగ్ని సూర్యునియందలి తేజస్సును, ప్రాణికోట్లయందలి బ్రతుకును, తపస్సుచేయువారిలోని తపస్సును నేనే.

వి॥ పుణ్యం = పుణ్యతీతి పుణ్యం, పుణశుభకర్మణిచ. పుణతి = శుభమును జేయునది, ఇతి, పుణ్యము. పుణతి శుభం కరోతీతి పుణ్యం, పుణతి = శుభంకరోతి = శుభమును జేయునది, ఇతి, పుణ్యము. గంధ్యతే హింస్యతే అభిలష్యతేవా అనే నేతి గంధః, గంధ ఆర్ధనే, అనేన = దీనిచేత,

గంధ్యతే = పీడింపబడును, వా = లేక, అభిలష్యతే = అభిలషింపబడును. ప్రథతే పృథివీ, ప్రథ ప్రఖ్యానే, ప్రథతే = ప్రసిద్ధమగునది. పృథుత్వాత్ = పృథ్వి, పృథుత్వాత్ = విశాలమైనది. కనుక పృథివి. వసుధన మస్యేతి విభావసుః, విభా+ఏవ = ప్రభయే, వసుః = ధనం = ధనముగా, అస్య = ఇతనికి గలదు. ఇతి, విభావసువు = అగ్ని, సూర్యుడు. జీవంత్యనేన జీవనం, జీవప్రాణధారణే. అనేన = దీనిచేత, జీవంతి = బ్రతుకుదురు, కనుక జీవనము.

పృథివియందు గంధమును, సూర్యాగ్నలందలి తేజస్సును, సర్వప్రాణులందు బ్రతుకును, తపస్సు కలవారియందు తపస్సును బ్రహ్మే. పృథివీసారమగు గంధమును, బుద్ధ్యహంకారములనబడు సూర్యాగ్నలందలి ప్రకాశమగు నిశ్చయాభిమాన శక్తులు బ్రహ్మే. బ్రతుకు బ్రహ్మము. శ్వాస మానసాదులచలనమే మృత్యువు. ఋషులందలి తపస్సుచే నెన్నియో యాధ్యాత్మిక రహస్యముల కనిపెట్టబడినందున తపస్సు బ్రహ్మే.

శ్లో॥ బీజం మాం సర్వభూతానాం విద్ధి పార్థ! సనాతనమ్ ।

బుద్ధి ర్బుద్ధి మతామస్మి తేజస్తేజస్వినా మహమ్ ॥ 10

బీజమ్, మామ్, సర్వభూతానామ్, విద్ధి, పార్థ, సనాతనమ్,
బుద్ధిః, బుద్ధిమతామ్, అస్మి, తేజః, తేజస్వినామ్, అహమ్.

టీ॥ పార్థ = అర్జునా!, సనాతనం = శాశ్వతమైన, మాం = నన్ను, సర్వభూతానాం = సర్వప్రాణులకు, బీజం = మూలమని, విద్ధి = తెలిసికొనుము, అహం = నేను, బుద్ధిమతాం = బుద్ధిమంతులయొక్క, బుద్ధిః = బుద్ధియును, తేజస్వినాం = పరాక్రమవంతులయొక్క, తేజః = పరాక్రమమును, అస్మి = అగుచున్నాను.

తా॥ సర్వప్రాణులకును బీజస్వరూపము శాశ్వతుడనైన నేనే. బుద్ధి మంతులలోని బుద్ధియును, పరాక్రమవంతులలోని పరాక్రమమును నేనే.

వి॥ విశేషేణ జాయతే బీజం. జనీ ప్రాదుర్భవే. వబయోరభేదః. విశేషేణ = విశేషముగా. జాయతే = పుట్టునది, బీజము = రేతస్సు. విశేషముగా నగునది = కారణము. బీజ్యతే అనేనేతి బీజం. బీజరోహణే. అనేన = దీనిచే, బీజ్యతే = పుట్టింపబడును, ఇతి, బీజము = కారణము, బుద్ధ్యతే అనయేతి బుద్ధిః, బుధ అవగమనే. అనేన = దీనిచే, బుద్ధ్యతే = ఎఱుగబడును, ఇతి, బుద్ధి.

సర్వమును లయమైనను నధిష్ఠాన బ్రహ్మముండును. సృష్టికి పూర్వమునందును నధిష్ఠానముండును కనుక జీవరాసుల కన్నిటికి బీజము దేవుడు. సనాతనుడు దేవుడు, బుద్ధి జడమే. దేవునందు లీనమైనవారు బుద్ధిమంతులగుదురు. బుద్ధిమంతులలోని ధీశక్తి బ్రహ్మమే. కీర్తివంతులలోని కీర్తి ప్రకాశములును బ్రహ్మమే.

శ్లో॥ బలం బలవతా మస్మి కామరాగ వివర్జితమ్ ।

ధర్మవిరుద్ధో భూతేషు కామోఽస్మి భరతర్షభ ॥

11

బలమ్, బలవతామ్, అస్మి, కామరాగ వివర్జితమ్,

ధర్మ అవిరుద్ధః, భూతేషు, కామః, అస్మి, భరతర్షభ.

టీ॥ భరతర్షభ = అర్జున ! బలవతాం = బలవంతులయొక్క కామరాగ వివర్జితం = కోరికలును, రాగమును లేనట్టి, బలం = సామర్థ్యమును. అస్మి = అయివున్నాను. భూతేషు = ప్రాణులందు, ధర్మ + అవిరుద్ధః = ధర్మవిరుద్ధము కానట్టి, కామః + చ = కామమును, అస్మి = అయివున్నాను.

తా॥ బలవంతులయొక్క కామరాగరహితమయిన సామర్థ్యమునేను. ప్రాణులందు ధర్మ విరోధము కానట్టి కామము నేను.

వి॥ బలంత్యనేన బలం, బలప్రాణనే, అనేన = దీనిచేత, బలంతి = బ్రతుకుదురు. కనుక బలము. బలతి చిరంజీవతీతి బలం. బలతి =

చిరంజీవతి = దీనిచే చాలాకాలము జీవించును. ఇతి, బలము. బలమస్యాస్తీతి బలం, అస్య = ఇతనికి, బలం = బలము, అస్తి = కలదు, ఇతి, బలము.

అమృతముచే జీవించుచున్నాము. సహజ కుంభకముచే బ్రతుకుదుము. సంకల్పరాహిత్యముచే బలము, బలవంతులలోని బలమును. ప్రాణులందు ధర్మ విరుద్ధముగాని కామమును బ్రహ్మమే. కృష్ణధర్మము యోగమే. దేవునిలో లీనమగుటకు సంపాదించుకొనదగిన గురుకీల్వాదులపై గల కోరిక దేవుడే.

శ్లో॥ యే వైవ సాత్త్వికా భావా రాజసా స్తామసాశ్చ యే ।

మత్త ఏవేతి తాన్విద్ధి న త్వహం తేషు తే మయి ॥ 12

యే, చ, ఏవ, సాత్త్వికాః, భావాః, రాజసాః, తామసాః, చ, యే, మత్తః, ఏవ, ఇతి, తాన్, విద్ధి, న, తు, అహమ్, తేషు, తే, మయి.

టీ॥ సాత్త్వికాః = సత్త్వగుణ సంబంధములైన, భావాః = అభిప్రాయములు యే+చ = ఏవి యున్నవో, రాజసాః+చ = రజోగుణ సంబంధములైనవి, యే+చ = ఏవియో, తామసాశ్చ = తమోగుణ సంబంధములైనవి, యే+చ = ఏవియో, తాన్ = వాని నన్నిటిని, మత్తః+ ఏవ+ఇతి = నావలననే అని, విద్ధి = తెలిసికొనుము. తేషు = ఆ త్రిగుణ సంబంధములైన భావములందు, అహం = నేను, న = లేను. తే = అవి, మయి = నాయందు. (ఉన్నవి).

తా॥ సత్త్వరజస్తమోగుణములచేకలుగు భావములన్నియు నావలననే కలుగు చున్నవి. ఆ భావములందు నేను లేను. ఆ భావములన్నియు నాయందున్నవి.

వి॥ సత్త్వేన నిర్వృత్తం సాత్త్వికం. సత్త్వే = సత్త్వముచే, నిర్వృత్తం = పుట్టింపబడినది, సాత్త్వికము. సతోభావ స్సత్త్వం, సతః = కలిగినవస్తువు

యొక్క భావః = భావము, సత్త్వము. “గుణాస్పత్త్వం రజస్తమః” ప్రకృతేర్గుణాః సత్త్వరజస్తమాంసీ త్యుచ్యతే, ప్రకృతేః = ప్రకృతియొక్క, గుణాః = గుణములు, సత్త్వరజస్తమాంసి = సత్త్వరజస్తమములు, ఇతి = అని; ఉచ్యతే = చెప్పబడును. సతోభావః సత్త్వం. తత్ జ్ఞానహేతు. తత్ = ఆ సత్త్వము, జ్ఞానహేతు = యథార్థజ్ఞానాకారము. సతః = ఆ సత్తయొక్క, భావః = భావము సత్త్వము. రంజయతీతి రజః. రంజరాగే, రంజయతి = రాగయుక్తుల చేయునది, ఇతి, రజః = రజోగుణము. తత్ దుఃఖకారణం, తత్ = ఆ రజోగుణము, దుఃఖములకు కారణము. తామృత్యనేనేతి తమః, తన్మోహ బీజం. తముగ్లానో, అనేన = దీనిచేత, తామృతి = గ్లానిని బొందుదురు. ఇతి = కనుక, తమః = తమోగుణము. తత్ = ఆ తమోగుణము, మోహబీజం = మోహ హేతువు.

సాత్త్విక రాజస తామస భావములు దేవుని వలననే కలుగునని తెలిసికొనుము. ఆత్మైగుణ్యభావములందు బ్రహ్మములేదు. సర్వవ్యాపక బ్రహ్మమునకు త్రిగుణ భావములు అధిష్ఠానములగునా? అసంభవము. కాని సర్వవ్యాపక బ్రహ్మము ఆ త్రిగుణముల కధిష్ఠానము. కనుక, బ్రహ్మమునందు త్రిగుణములున్నవి. ఈ సూక్ష్మము నెఱిగియుండవలయును.

శ్లో॥ త్రిభి ర్గుణమయై ర్భావై రేభి సర్వ మిదం జగత్ ।

మోహితం నాభిజానాతి మా మేభ్యః పరమవ్యయమ్ ॥ 13

త్రిభిః, గుణమయైః, భావైః, ఏభిః, సర్వమ్, ఇదమ్, జగత్,
మోహితమ్, న, అభిజానాతి, మామ్, ఏభ్యః, పరమ్, అవ్యయమ్.

టీ॥ త్రిభిః = మూడు విధములైన, గుణమయైః = గుణవికారములైన, ఏభిః = ఈ, భావైః = భావములచేత, సర్వం = సమస్తమైన, ఇదం = ఈ, జగత్ = ప్రపంచము, మోహితం = మోహింపబడినదై, ఏభ్యః = ఈ త్రిగుణముల కంటె, పరం = వేఱైనట్టియు, అవ్యయం = నాశరహితుడైనట్టియు, మాం = నన్ను, న+అభిజానాతి = తెలిసికొన లేకున్నది.

తా॥ లోకమంతయును ఈ త్రిగుణ వికారములచేతనే మోహింపబడి యున్నది. ఈ త్రిగుణముల కంటె వేఱైనట్టియు, శాశ్వతమైనట్టియు పరమాత్ముడనగు నన్ను తెలసికొనలేకున్నది.

వి॥ సంకల్పములచే విక్షేపమేర్పడును, విక్షేప జనిత మావరణము. ఆవరణ మవిద్య. అవిద్యయందలి తమోగుణ జనితములు తోపికలు. తోపికలగు రూపముల చేష్టలు రజోగుణచేష్టితములు. అనుకొనుట నామములు. తోచుట రూపములు. ఆ జ్ఞేయములగు రూపముల నెఱుగునది సత్త్వము. ఈ త్రైగుణ్య వికారములగు భావములచే జగమంతయు మోహితమై విపరీతభావన కలిగియున్నది. ఇట్టి మోహజాలమునబడి త్రిగుణాతీతమును, నాశరహితమును నగు బ్రహ్మము నెఱుగజాలకున్నది.

శ్లో॥ దైవీ ఏషా గుణమయీ మమమాయా దురత్యయా ।

మా మేవ యే ప్రపద్యంతే మాయా మేతాం తరంతి ॥ 14

దైవీ, హి, ఏషా, గుణమయీ, మమ, మాయా, దురత్యయా,
మామ్, ఏవ, యే, ప్రపద్యంతే, మాయామ్, ఏతామ్, తరంతి, తే.

టీ॥ గుణమయీ = త్రిగుణస్వరూపిణియగు, ఏషా = ఈ, దైవీ = దైవీ అనబడు, మమ = నాయొక్క, మాయా = మాయ, దురత్యయా = దాటుటకు సాధ్యముగానిది, యే = ఎవరు, మాం+ఏవ = నన్నే, ప్రపద్యంతే = ఆశ్రయించు చున్నారో, తే = వారు, ఏతాం = ఈ, మాయాం = మాయను, తరంతి = దాటుచున్నారు.

తా॥ దైవీ అనబడు త్రిగుణాత్మికమైన నా మాయ దాటుటకు శక్యముగానిది. ఎవరైతే బ్రహ్మవలోకనముచే, నన్నే ఆశ్రయించుచున్నారో వారే యీ మాయను దాటుచున్నారు. ఇతరులు దాటలేరు.

వి॥ మాత్యస్యాం విశ్వమితి మాయా, మామానే, అస్యాం = దీనియందు, విశ్వం = జగత్తు, మాతి = మితమైయుండును. ఇతి, మాయా,

బ్రహ్మనిష్ఠ కుదరకముందు దేవుడు జీవేశసృష్టిగా కనబడును. అంతర్ముఖవృత్తిచే బ్రహ్మజ్ఞానము కలిగిన పిమ్మట జీవేశ సృష్టియు బ్రహ్మముగా కనబడును. అజ్ఞానికి దేవుడు జగముగను, సుజ్ఞానికి జగము దేవుడుగను తెలియబడుటచే అజ్ఞానదశలో ఉండి, సుజ్ఞానదశలో లేనిదేదో యది మాయ. బ్రహ్మకార వృత్తి యగు దైవియే మాయ. త్రిగుణాత్మిక. ఈ శుద్ధసాత్విక ప్రకృతిని దాటలేక త్రిగుణాత్మిక ప్రకృతిలోనే పడిపోవుచున్నారు. అవిద్యను సులభముగ దాట వచ్చును. కాని మాయను దాటుటే కష్టము. బ్రహ్మమునందు లీనమయ్యెడు వారు మాత్రమే యిప్పరా ప్రకృతిని దాటగలరు. మిగిలినవారు మలినసాత్విక ప్రకృతియగు నవిద్యలో మునిగి పోవువారే.

శ్లో॥ నమాం దుష్కృతినో మూఢాః ప్రపద్యంతే నరాధమాః ।

మాయయాఽపహృతజ్ఞానా ఆసురం భావ మాశ్రితాః ॥ 15

న, మామ్, దుష్కృతినః, మూఢాః, ప్రపద్యంతే, నరాధమాః,
మాయయా, అపహృతజ్ఞానాః, ఆసురమ్, భావమ్, ఆశ్రితాః.

టీ॥ దుష్కృతినః = పాపాత్ములును, మూఢాః = మూఢులును,
మాయయా = మాయచేత, అపహృత = అపహరింపబడిన, జ్ఞానాః =
జ్ఞానము గలవారు, ఆసురం = అసురసంబంధమైన, భావం = భావమును,
ఆశ్రితాః = ఆశ్రయించిన వారయిన, నరాధమాః = నీచమానవులు, మాం
= నన్ను, న ప్రపద్యంతే = ఆశ్రయింపరు.

తా॥ దుష్కార్యముల జేయు మూఢులు మాయచే తగులుకొని జ్ఞానము లేని వారయి అసుర భావమును పొంది నీచమానవులగుచు పరమాత్మనగు నన్ను ఆశ్రయింపరు.

వి॥ దుష్కృతం దుర్నిందితం కరణమస్య దుష్కృతం, అస్య = దీనికి,
దుః = నిందితం = నిందింపబడిన, కరణం = కార్యముగలదు ఇతి,

దుష్కృతము, బ్రహ్మను సంధానమున కనుకూలము గాని క్రియలు దుష్కృతములు, బ్రహ్మను సంధానమున కనుకూలభావములు సుకృతములు. పాపాత్ములును, మూఢులును, నరాధములును నైనవారు మాయచే నపహరింపబడిన జ్ఞానముగలవారై, అసుర ప్రకృతికిచిక్కి, బ్రహ్మము నాశ్రయింపరు, బ్రహ్మనందామృత పానపరులు సురులు, విషయానంద పరవశులై, బ్రహ్మనందామృతమునకు దూరమగు వారసురులు, అసురులు అవిద్యకు చిక్కియుందురు. సురులు శుద్ధ సాత్విక ప్రకృతిని గూడ నతిక్రమించి బ్రహ్మము నొందియుందురు.

శ్లో॥ చతుర్విధా భజన్తే మాం జనా స్సుకృతినోఽర్జున !

అర్తే జిజ్ఞాసు రర్థార్థి జ్ఞానీచ భరతర్షభ ! ॥

16

చతుర్విధాః, భజంతే, మామ్, జనాః, సుకృతినః, అర్జున,
ఆర్తః, జిజ్ఞాసుః, అర్థ అర్థి, జ్ఞానీ, చ, భరతర్షభ.

టీ॥ భరతర్షభ = అర్జునా!, ఆర్తః = దుఃఖము నొందినవాడును, జిజ్ఞాసుః = తత్త్వజ్ఞానము దెలిసికొనగోరువాడును, అర్థార్థి = ప్రయోజనముకోరువాడును, జ్ఞానీచ = జ్ఞానియును, అగు, చతుర్విధాః = నాలుగు విధములైన, సుకృతినః = పుణ్యాత్ములగు, జనాః = జనులు, మాం = నన్ను, భజతే = పొందు చున్నారు.

తా॥ అర్జునా! అర్తుడు, జిజ్ఞాసువు, అర్థార్థి, జ్ఞాని యీ నలువురు పుణ్యాత్ములును నన్ను సేవించుచున్నారు.

ఆర్తుడనగా దుఃఖాక్రాంతుడని అర్థము. ఈ స్థూలదేహమే నేననియు, ఈ దేహ సౌఖ్యమే నా సౌఖ్యమనియు భావించి యీ స్థూలదేహమునకు కావలసిన నానావిధ భోగభాగ్యముల సంపాదించుచు, లభింపకున్నచో వ్యసనపడుచు తుట్టతుదకు శవమైపోవునట్టి యీ శరీర సేవలో నెవడు మునిగియుండునోవాడు ఆర్తుడు. స్థూల శరీరాభిమానియే ఆర్తుడు,

సూక్ష్మశరీరముచే శ్రవణముచేసి, ఆత్మజ్ఞానమును తెలిసికొనుట కిచ్చగలిగి యుండును. సూక్ష్మ శరీరాభిమానియే జిజ్ఞాసువు. అర్థములనగా ప్రయోజనములు. పరమప్రయోజనము మోక్షము, అది స్వతస్సిద్ధమై యున్నది. ఇట్లుండగా నేవేవో లభించినచో బాగుండునని, యితర ప్రయోజనములకై ప్రాకులాడుటయు, మోక్షము స్వతస్సిద్ధముగా నుండగా దేనిచేతనో మోక్షము కలుగునని, ఏవేవో కొన్ని పద్ధతులకు పూనుకొనుటయు అవిద్యా మహిమచేతనే, అవిద్యయే కారణ శరీరము. కారణ శరీర భక్తుడే అర్థార్థి. తురీయమున సోహంభావముచే బ్రహ్మైక్యమై, జ్ఞానియగుటకు దారి యున్నది. మహాకారణ శరీర భక్తుడీపద్ధతి నవలంబించును. కనుక మహాకారణ భక్తుడే జ్ఞాని.

వి॥ అర్థనం ఆర్తిః, అర్థనం = పీడింపబడుట, ఆర్తి, అర్హతే అనయేతి ఆర్తిః, అర్థపీడాయాం, అనయా = దీనిచేత, అర్హతే = పీడింపబడును. ఇతి = కనుక, ఆర్తి, స్థూలశరీరాభిమానముచే పీడింపబడువాడు ఆర్తుడు. కనుక ఆర్తుని స్థూలశరీర స్థానమగు నాపోస్థానమున చెప్పవలయును. జానాతీతి జ్ఞః, జానాతి = తెలిసికొనువాడు, జ్ఞః = ప్రాజ్ఞుడు, తెలిసికొనుట కిచ్చగలవాడు జిజ్ఞాసువు. పెద్దలచే విని జిజ్ఞాసువు తెలిసికొనును. గనుక సూక్ష్మమగు నాకాశస్థానమున జిజ్ఞాసువును చెప్పవలయును. అర్హత ఇత్యర్థః, అర్థ ఉపయాజ్ఞాయాం, అర్హతే = కోరబడునది. ఇతి = కనుక, అర్థము = వాచ్యము, ధనము, ప్రయోజనము, పరమ ప్రయోజనము, బ్రహ్మానందము. అది స్వతస్సిద్ధముగనే యుండగా అనాత్మచే సుఖము లభించునని భ్రమించి విషయ ప్రాప్తికై ప్రాకులాడుచున్నాము, ఇది అవిద్యా ప్రభావము. అవిద్యయే కారణ శరీరము. కనుక అర్థార్థిని కారణ శరీర స్థానమగు నగ్ని స్థానమున చెప్పవలయును, అర్థార్థి ప్రయోజనముల కోరువాడు. జ్ఞాన మస్యాస్తీతి జ్ఞానీ, అస్య = ఇతనికి, జ్ఞానం = జ్ఞానము, అస్తి = కలదు, ఇతి, జ్ఞాని, అంతర్ముఖ వృత్తిచే బ్రహ్మము జ్ఞేయమైనపుడు

బ్రహ్మజ్ఞానము కలుగును. బ్రహ్మజ్ఞానినే జ్ఞానియనెదరు, మహాకారణమున హంసపై స్వారిజేయు మహాత్ముడే యంతర్ముఖ వృత్తిని సంపాదింపగలడు, అట్టిచోటు మహాకారణమనబడు పృథివీ స్థానమున జ్ఞానిని జెప్పవలయును, స్థూలశరీర సంబంధమైన యార్తినొంది, సూక్ష్మ శరీరముచే శ్రవణముచేసి జిజ్ఞాసువై, కారణముచే ప్రయోజనార్తియై మహాకారణముచే జ్ఞానియగువారే సుకృతవంతులు. స్థూల సూక్ష్మకారణ మహాకారణములను జ్ఞానియగుటకు వినియోగించువారు సుకృతవంతులు. వీనిని మూఢత్వమును సంపాదించుటకు వినియోగించుకొనువారు దుష్పుతులు.

శ్లో॥ తేషాం జ్ఞానీ నిత్యయుక్తః ఏకభక్తిర్విశిష్యతే ।

(ప్రియోహి జ్ఞానినోఽత్యర్థ మహం సచ మమప్రియః ॥ 17

తేషామ్, జ్ఞానీ, నిత్యయుక్తః, ఏక భక్తిః, విశిష్యతే,

(ప్రియః, హి, జ్ఞానినః, అత్యర్థమ్, అహమ్, సః, చ, మమ, ప్రియః.

టీ॥ తేషాం = వారిలో, నిత్యయుక్తః = నిత్యయుక్తుడును, ఏకభక్తిః = ఏకాంత భక్తి గలవాడును, జ్ఞానీ = జ్ఞాని, విశిష్యతే = శ్రేష్ఠుడుగ నున్నాడు, జ్ఞానినః = జ్ఞానికి. అత్యర్థం = మిక్కిలి, అహం = నేను, ప్రియః = ప్రియుడను, సః+చ = అతడును, మమ = నాకు, ప్రియః + హి = ప్రియమైనవాడును గదా!

తా॥ ఆ నలుగురిలో నిత్యయుక్తుడును; ఏకాంత భక్తియుక్తుడును అయిన జ్ఞాని శ్రేష్ఠుడు. జ్ఞానికి నేనును; నాకు జ్ఞానియును ఇష్టులమై యున్నాము.

వి॥ ఆర్యోజిజ్ఞాసురర్థాధిజ్ఞానులలో నిత్యయుక్తుడును, ఏకాంత భక్తిగల వాడును నైన జ్ఞాని శ్రేష్ఠుడు, ప్రీణాతీతి ప్రియం. ప్రీజ్ తర్పణే, ప్రీణాతి = తృప్తిని జేయునది. ఇతి, ప్రియము, ప్రీణాతి ప్రియః, ప్రీజ్ ప్రీణనే, ప్రేమించువాడు, ప్రియుడు. జ్ఞానికి దేవుడు ప్రియుడు, దేవునకు జ్ఞాని

ప్రియుడు, దేవుని యునికియే జ్ఞానికిని నునికి, జ్ఞాని నిజరూపము దేవుడే, దేవుడును జ్ఞానియును నొకటే, దేవుడును జ్ఞానియు పరస్పరభిన్నులుగారు, ఒక్కటే.

శ్లో॥ ఉదారా స్సర్వ ఏవైతే జ్ఞానీత్వాత్మైవ మే మతమ్ ।

అస్థిత స్సహి యుక్తాత్మా మామేవానుత్త మాం గతిమ్ ॥ 18

ఉదారాః, సర్వే, ఏవ, ఏతే, జ్ఞానీ, తు, ఆత్మా, ఏవ, మే, మతమ్,
అస్థితః, సః, హి, యుక్తాత్మా, మామ్, ఏవ, అనుత్తమామ్, గతిమ్.

టీ॥ ఏతే = ఈ, సర్వే = అందఱును, ఉదారాః = ఏవ = గొప్పవారే, జ్ఞానీతు = జ్ఞానియన్ననో, ఆత్మా+ఏవ = ప్రత్యగాత్మయే యని. మే = నా యొక్క, మతం = అభిప్రాయము, సః = అతడు, యుక్తాత్మా = యోగస్వరూపుడై, మాం+ఏవ=నన్నే, అనుత్తమాం = అత్యుత్తమమైన, గతిం = స్థానమును, అస్థితః + హి = పొందినవాడై యున్నాడుగదా!

తా॥ ఈ సర్వులును గొప్పవారే, జ్ఞాని ఆత్మస్వరూపుడే అని నా యభిప్రాయము. అతడు యోగస్వరూపుడు. ఇంతకంటే ఉత్తమమైనది లేనట్టి పరమాత్మ స్వరూపుడనగు నన్నే పొందుచున్నాడు, కైవల్య స్థానమున నిలుచుచున్నాడు.

వి॥ ఆర్తో జిజ్ఞాసురర్థార్థి జ్ఞానులందఱును గొప్పవారే, వీరిలో జ్ఞాని ప్రత్యగ భిన్న బ్రహ్మమే. జ్ఞాని తురీయమునుండి తురీయాతీతము నొందబోవు యుక్తుడు. ఇట్టి యుక్తుడు మహోన్నత స్థానమగు కైవల్య స్థానము నొందుచున్నాడు.

శ్లో॥ బహూనాం జన్మనా మస్తే జ్ఞానవాన్ మాం ప్రపద్యతే ।

వాసుదేవ స్సర్వమితి స మహాత్మా సుదుర్లభః ॥ 19

బహూనామ్, జన్మనామ్, అంతే, జ్ఞానవాన్, మామ్, ప్రపద్యతే,
వాసుదేవః, సర్వమ్, ఇతి, సః, మహాత్మా, సుదుర్లభః.

టీ॥ బహూనాం = అనేకములయిన. జన్మనాం = జన్మములయొక్క, అంతే = కడపట. జ్ఞానవాన్ = జ్ఞానవంతుడయి, సర్వం = అంతయును, వాసుదేవః + ఇతి = వాసుదేవుడని, మాం = నన్ను, ప్రపద్యతే = పొందుచున్నాడు, సః = ఆ, మహాత్మా = మహాత్ముడు, సుదుర్లభః = మిక్కిలి అరుదు.

తా॥ అనేక జన్మముల కడపట జ్ఞానవంతుడై అంతయును వాసుదేవుడని తెలిసికొని నన్ను పొందుచున్నాడు. అట్టి మహాత్ముడు మిక్కిలి అరుదు.

వి॥ అనేక జన్మల తుదియందు జ్ఞానవంతుడై సర్వమును వాసుదేవుడని బ్రహ్మమును పొందుచున్నాడు. సర్వమును దేవుడే, దేవుడే సర్వమును అనెడు పూర్ణదృష్టి నొందినవారు సుదుర్లభులు, నాల్గవ సోపానమున నిట్టి పూర్ణ దృష్టి లభించును, మూడవ సోపానము వఱకును దేవుడు వేఱు, జగము వేఱు అని బోధింపబడును. నాల్గవ సోపానమున జగమే దేవుడు, దేవుడే జగము అనెడు “సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ” అనెడు మహావాక్య ముపదేశింప బడును, కడపటి జన్మమిదే. దేవుడే తాను, తానే దేవుడైన స్థితి యిదే.

శ్లో॥ కామైస్సై స్తైర్హృతజ్ఞానాః ప్రపద్యంతే నృదేవతాః ।

తంతం నియమమాస్థాయ ప్రకృత్యా నియతాస్వయా ॥ 20

కామైః, తైః, తైః, హృత జ్ఞానాః, ప్రపద్యంతే, అన్య దేవతాః,
తమ్, తమ్, నియమమ్, ఆస్థాయ, ప్రకృత్యా, నియతాః, స్వయా.

టీ॥ స్వయా = తనదైన, ప్రకృత్యా = ప్రకృతిచేత, నియతాః = నియమింప బడినవారు, తైః, తైః + కామైః = ఆయాకోరికలచేత. హృతజ్ఞానాః = హరింపబడిన జ్ఞానముగలవారై, తంతం నియమం = ఆయా కోరికలకు తగిన నియమమును, ఆస్థాయ = ఆశ్రయించి, అన్యదేవతాః = బ్రహ్మమునకంటె నితర దేవతలను, ప్రపద్యంతే = సేవించుచున్నారు.

తా॥ తన సంబంధమైన ప్రకృతికి చిక్కినవారు కామములకు లోబడుదురు. కనుక జ్ఞానయోగమునకు దూరమగుదురు. అప్పుడు వారి కోరికలకుతగిన దేవతలను సేవింతురు.

వి॥ సత్యమైన దేవుడగు బ్రహ్మమును సేవించు పద్ధతి వారికి తెలియదు, ప్రకృతికి స్వాధీనులై కొందఱుందురు. వారి స్వభావము ననుసరించి కోరికల కోరుచుందురు. సంకల్పములచే కోరికలుదయించును. ఆత్మకు విముఖమైన మనసు సంకల్పించు చుండుట విక్షేపము. విక్షేపముచే తోపికలు తోచుచుండును. తోపికల ననుసరించి స్మృతులు కలుగు చుండును. పూర్వానుభవములు నిలిచి యుండునవి సంస్కారములు. ఆ సంస్కారములు జ్ఞప్తికివచ్చుట స్మృతులు, సంకల్పములకును, తోపికలకును, స్మృతులకును, కోరికలకును సంబంధించిన నియమముల కలిగియుండురు. నియమములను బట్టి బ్రహ్మమునకంటె నితర దేవతలున్నారని భ్రమించియుండురు, వారి భ్రమల కనుకూలమైన యితర దేవతల నాశ్రయింతురు. దేవతల నాశ్రయించు వారు దేవతలనే పొందుదురు. బ్రహ్మము నాశ్రయించువారు బ్రహ్మమునే పొందుదురు.

శ్లో॥ యోయో యాయాం తనుం భక్తః శ్రద్ధయార్చితు మిచ్ఛతి ।

తస్య తస్యో చలాం శ్రద్ధాం తామేవ విదధామ్యహమ్ ॥ 21

యః, యః, యామ్, యామ్, తనుమ్, భక్తః, శ్రద్ధయా, అర్చితుమ్, ఇచ్ఛతి,
తస్య, తస్య, అచలామ్, శ్రద్ధామ్, తామ్, ఏవ, విదధామి, అహమ్.

టీ॥ యః + యః = ఏయే, భక్తః = భక్తుడు, యాయాం = ఏయే, తనుం = తనువును, శ్రద్ధయా = శ్రద్ధతో, అర్చితుం = పూజించుటకు, ఇచ్ఛతి = కోరుచున్నాడో, తస్యతస్య = వానివానికి, అహం = నేను. తాం = ఆ, అచలాం = చలనములేని, శ్రద్ధాం + ఏవ = శ్రద్ధనే, విదధామి = కలుగజేయచున్నాను.

తా॥ ఏయే భక్తుడు ఏ యే తనువును శ్రద్ధతో నారాధించుటకు గోరుచున్నాడో, వానివానికి ఆ నిశ్చలమైన శ్రద్ధనే అభివృద్ధి చేయుచున్నాను. (స్థూల సూక్ష్మ కారణ మహా కారణములలో నే దేహాభిమానము కలిగియుండునో, ఏ దేహమును సేవించునో ఆ శ్రద్ధనే పరమాత్మ అభివృద్ధి చేయుచుండును, కనుక మనము సద్గురువులతో నిజమగు దేవునినే గ్రహించి ఆ దేవునిలో నైక్యమగు విధమును గ్రహించుకొనవలసిన బాధ్యత మనయందున్నది.)

వి॥ స్థూలసూక్ష్మ కారణ మహాకారణములందే శరీరాభిమానులై ఆ శరీర సేవలో మునిగియుందురు. స్థూల శరీర భక్తునకు స్థూల దేహముపై శ్రద్ధనే దేవుడెక్కువ చేయును. ఇట్లే ఏ శరీరమునందు మనకు భక్తియున్నదో, ఆ శరీర భక్తినే దేవుడు పెంచును. మనము వినిన బోధను పట్టి, మనకుకలిగిన విజ్ఞానమును పట్టి మన భక్తి భిన్నభిన్నముగ నుండును. నిజగురుని బోధ మనకు లభించెనేని నిజమైన దేవునియందే భక్తి కలిగి జీవన్ముక్తులమయ్యెదము. అబద్ధపు దేవతల నమ్మిన వారి కట్టి దేవతాభక్తి యుదయమై యా దేవతలనే పొందుదురేగాని నిజదేవుని పొందలేరు. సద్గురుని బోధలభించుట దుర్లభము.

శ్లో॥ సతయా శ్రద్ధయా యుక్త స్తస్యారాధన మీహతే ॥

లభతే చ తతః కామాన్ మయైవ విహితాన్ హితాన్ ॥ 22

సః, తయా, శ్రద్ధయా, యుక్తః, తస్య, ఆరాధనమ్, ఈహతే,
లభతే, చ, తతః, కామాన్, మయా, ఏవ, విహితాన్, హి, తాన్.

టీ॥ సః = అతడు, తయా = అట్టి, శ్రద్ధయా = శ్రద్ధతో, యుక్తః = కూడినవాడై, తస్యః = ఆ తనువుయొక్క, ఆరాధనం = సేవను, ఈహతే = కోరుచున్నాడు, తతశ్చ = పిమ్మట, మయా+ఏవ = నాచేతనే, విహితాన్ = శాస్త్ర నిర్ణయములైనట్టియు, హితాన్ = మేలు గలిగించునట్టియు, కామాన్ = కోరికలను, లభతే = పొందుచున్నాడు.

తా॥ ఏ యే శ్రద్ధగలవాడు ఆ యా తనువునకు భక్తుడయి సేవించు చుండును. పిమ్మట పరమాత్మనగు నాచేతనే శాస్త్రములలో మంచివని నిర్ణయించి నట్టియు, హితమును కలిగించునట్టియు కోరికలను పొందుచున్నాడు.

వి॥ దేహచతుష్టయములో నే తనువుపై శ్రద్ధగలదో యా శరీరసేవ చేయుదుము. ఇట్లుండగా నెప్పుడో మహాత్ముల వాక్యముల వినినపుడు దైవానుగ్రహము చేతనే జ్ఞానప్రదమైన భావముల సంపాదించుకొనును. అప్పుడు జిజ్ఞాసువై, మోక్షసంబంధమైన కోరికల కోరును.

శ్లో॥ అంతవత్తు ఫలం తేషాం తద్భవ త్పల్పమేధసామ్ ।

దేవాన్ దేవయజో యాన్తి మద్భక్తా యాంతి మామపి ॥ 23

అంతవత్, తు, ఫలమ్, తేషామ్, తత్, భవతి, అల్పమేధసామ్,

దేవాన్, దేవయజః, యాంతి, మద్భక్తాః, యాంతి, మామ్, అపి.

టీ॥ దేవయజః = దేవతలను బూజించువారు, దేవాన్ = దేవతలను, యాంతి = పొందుచున్నారు. అల్పమేధసాం = అల్పబుద్ధులగు, తేషాం = వారి యొక్క, తత్ఫలం = ఆ ఫలము, అంతవత్తు = నాశముగలది, భవతి = అగుచున్నది, మద్భక్తాః = పరమాత్మనగు నన్ను సేవించువారు, మాం = నన్ను, యాంతి = పొందుచున్నారు.

తా॥ దేవతలను పూజించువారు అల్పబుద్ధులు. ఈ అల్పబుద్ధిగల వారు పొందెడు ఫలము శాశ్వతమైనదిగాదు, నశించిపోవును. పరమాత్మనగు నన్ను సోఽహంభావముచే పూజించువారు నన్నే పొందుచున్నారు.

వి॥ దేవతల పూజించువారు దేవతలను పొందుదురు. మన బుద్ధికెంత యోగ్యత యున్నదో అట్టి స్థితిని పొందుదుము, దేవుని విడిచి దేవతల నల్ప బుద్ధిగలవారు పూజింతురు. దేవతల పూజించు వారి ఫలము నశించును. దేవతలు సత్ స్వరూపులుగారు. దేవుడు మాత్రమే త్రికాలా

బాధ్యవస్తువు. బ్రహ్మముపై భక్తిగలవారు సచ్చిదానంద బ్రహ్మము నొందుదురు.

శ్లో॥ అవ్యక్తం వ్యక్తిమాపన్నం మన్యంతే మామ బుద్ధయః ।

పరంభావ మజానంతో మమావ్యయ మనుత్తమమ్ ॥ 24

అవ్యక్తమ్, వ్యక్తిమ్, ఆపన్నమ్, మన్యంతే, మామ్, అబుద్ధయః,
పరమ్, భావమ్, అజానంతః, మమ, అవ్యయమ్, అనుత్తమమ్.

టీ॥ అవ్యయం = నాశరహితమైన, అనుత్తమం = సర్వోన్నతమైన,
పరం = శ్రేష్ఠమైన, మమ = నాయొక్క, భావం = ఉనికిని, అజానంతః =
తెలియని, అబుద్ధయః = బుద్ధిలేనివారు, అవ్యక్తం = నామరూపములులేనట్టి,
మాం = నన్ను, వ్యక్తిం = నామరూపములుగల వానిగను, ఆపన్నం =
ఆపదను బొందినవానిగను, మన్యంతే = తలంచుచున్నారు.

తా॥ అవివేకులు నాశరహితమైన సర్వోన్నతమైన శ్రేష్ఠమైన నాయొక్క
ఉనికిని తెలియక, అవ్యక్తుడనయి నామరూప రహితుడనయియున్న నన్ను,
స్థూల సూక్ష్మాకారముల ధరించిన వ్యక్తిగాను, ఆపదల ననుభవించు
వానిగాను తలంతురు.

వి॥ జాతేః పృథ గృభాతా ఆశ్రయరూపా వ్యక్తిః, జాతేః = జాతికి,
పృథక్ + భూతా = వేరై, ఆశ్రయరూపా = ఆ జాతికి ఆశ్రయమైనది,
వ్యక్తిః = వ్యక్తియనబడు. వ్యజ్యత ఇతి వ్యక్తిః, వ్యజ్యతే = వ్యక్తమగునది.
వ్యక్తి, వ్యక్తోనభవతీ త్యవ్యక్తః, వ్యక్తః = వ్యక్తము, నభవతి = కానివాడు,
అవ్యక్తుడు, వ్యజతేస్మ వ్యక్తః, వ్యజతేస్మ = స్పష్టమైనవాడు, వ్యక్తుడు.
“అర్థస్యాపగమే వ్యయః” అర్థస్య = ధనముయొక్క, అపగమే = వెచ్చించుట
యందు, వ్యయః = వ్యయము వర్తించును. వ్యయనం వ్యయః. వ్యయ
విత్తన ముత్సర్గే, వ్యయనం = వెచ్చించుట, వ్యయము.

దేవుడెల్లప్పుడును నుండును. సర్వోన్నతుడు, శ్రేష్ఠమైన యునికి కలవాడు. బుద్ధిబలములేనివారిట్టి బ్రహ్మము నెఱుగలేరు. నామ రూపములులేక స్పష్టముగా గోచరింపని దేవుని నిందియ గోచరమగు నామరూపములుగల వ్యక్తిగను, లోకికులవలె నాపదల నొందు వానిగను మతిహీనులు తలంచెదరు.

శ్లో॥ నాహం ప్రకాశ సర్వస్య యోగమాయా సమావృతః ।

మూఢోయం నాభిజానాతి లోకోమామజ మవ్యయమ్ ॥ 25

న, అహమ్, ప్రకాశః, సర్వస్య, యోగమాయా సమావృతః,
మూఢః, అయమ్, న, అభిజానాతి, లోకః, మామ్, అజమ్, అవ్యయమ్.

టీ॥ అహం = నేను, యోగమాయాసమావృతః = యోగమాయచే ఆవరింప బడినవాడనై, సర్వస్య = అందఱకును, ప్రకాశః+న = ప్రకాశుడనుకాను, (తెలియబడకున్నాను) మూఢః = వివేకములేని, అయం = ఈ, లోకః = లోకము, మాం = నన్ను, అజం = పుట్టుకలేనివానిగను, అవ్యయం = నాశము లేనివానిగను, న+అభిజానాతి = ఎఱుగదు.

తా॥ యోగమాయచే నావరింపబడిన నన్ను సర్వులును స్పష్టముగా తెలిసి కొనలేరు. మూర్ఖత్వముతో కూడిన లోకము నాకు జనన మరణములున్నట్లు గ్రహించును. జనన మరణములు లేనివాడనని నన్నెఱుంగదు.

వి॥ ప్రకాశతే ప్రకాశః, కాశ్యదీప్తౌ, ప్రకాశతే = మిక్కిలి ప్రసిద్ధమైనది, తెలియబడునది ప్రకాశము. ఆవ్రియతేస్మ ఆవృతం, ద్యేష్ సంవరణే, ఆవ్రియతేస్మ = కప్పబడినది, ఆవృతము, అనాత్మ జ్ఞాన మజ్ఞానము, అనాత్మజ్ఞేయ మగుచుండగా అనాత్మజ్ఞానము కలుగును, అజ్ఞాన మవిద్య, బ్రహ్మకారము నొందెడు సంతర్ముఖవృత్తిశుద్ధసాత్వికవృత్తి. ఇది బ్రహ్మకారము నొందించును. బ్రహ్మకార వృత్తియే యోగమాయ. యోగమాయవలన నేను

జ్ఞానిని, మహాత్ముడను, తెలివిగలవాడనని యభిమానించి యితరులజ్ఞానులు, సామాన్యులు, పామరులు, అని యనాత్మదర్శనముచే భావించు చున్నచో నెన్నటికిని ముక్తుడు కాడు. యోగ మాయచే నాపరింపబడిన బ్రహ్మమును మూఢులెఱుగలేరు, అందఱును గమనింపలేరు. విపరీతజ్ఞానముకలిగించు మూఢులు దేవుడు జనన మరణ వినాశములు లేనివాడని యెఱుగరు. అంతర్ముఖవృత్తి మాయాజనితావరణము పోగొట్టును. అప్పుడు బ్రహ్మము స్పష్టముగ తెలియబడును.

శ్లో॥ వేదాహం సమతీతాని వర్తమానానిచార్జున ।

భవిష్యాణి చ భూతాని మాం తు వేద న కశ్చన ॥

26

వేద, అహమ్, సమతీతాని, వర్తమానాని, చ, అర్జున,
భవిష్యాణి, చ, భూతాని, మామ్, తు, వేద, న, కశ్చన.

టీ॥ అర్జున = అర్జునా! అహం = నేను, సమతీతాని = గతించినట్టియు, వర్తమానాని = జరుగుచున్నట్టియు, భవిష్యాణి = రాబోవునట్టియు, భూతాని = ప్రాణులను, వేద = ఎఱుగుదును, మాం+తు = నన్నో, కశ్చన = ఒక్కడును, న+వేద = ఎఱుగడు.

తా॥ అర్జునా! నేను భూతభవిష్యద్వర్తమాన కాలములందలి సకల ప్రాణులను నెఱుగుచునే యున్నాను, కాని ఒక్కడైనను నన్నెఱుగడు.

వి॥ దేవుడు భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములకు సంబంధించిన ప్రాణులనన్నిటి నెఱుంగును. ప్రాణులన్నియు జడములే. జడముల కెఱుగుశక్తి లేనేలేదు. బ్రహ్మైక్యసమాధి యందనాత్మ యంతయు జడమై పడిపోగా బ్రహ్మము తన్నుదానే యెఱుగును. ఇంకొక్కటి దేవుని నెఱుగలేదు.

శ్లో॥ ఇచ్ఛాద్వేష సముత్థేన ద్వంద్వమోహేన భారత ।

సర్వభూతాని సమోహం సర్గే యాంతి పరంతప ॥

27

ఇచ్ఛాద్వేష సముత్థేన, ద్వంద్వమోహేన, భారత,
సర్వభూతాని, సమోహమ్, సర్గే, యాంతి, పరంతప.

టీ॥ భారత, పరంతప = అర్జునా ! సగ్గే = సృష్టియందు, ఇచ్ఛాద్వేష సముత్థేన = రాగద్వేషముల గలిగిన, ద్వంద్వమోహేన = సుఖదుఃఖాది రూపమగు ప్రాణాపాన ద్వంద్వములచే కలిగిన మోహముచే, సర్వభూతాని = సమస్త భూతములును, సమ్మోహం = సమ్మోహమును, యాంతి = పొందుచున్నవి.

తా॥ అర్జునా! సృష్టిలోని మానవులు రాగద్వేషములు కలవారు. సుఖదుఃఖాదులగు ద్వంద్వముల ననుభవించువారు. ద్వంద్వములన్నియు ప్రాణాపానములకు నామాంతరములు, ఈ ద్వంద్వములచే మోహము కలుగును. ప్రియమోద ప్రమోదములే మోహముయొక్క వృత్తులు, ఇట్టి మోహముచే సకల జీవులును అజ్ఞానము నొందుచున్నవి.

వి॥ ఇచ్ఛాద్వేషములచే ద్వంద్వములు పుట్టును, ఏషణ మిచ్ఛా. ఇషు ఇచ్ఛాయాం. ఏషణం = ఇచ్ఛయించుట, ఇచ్ఛ. విశేషోద్వేషః విద్వేషః ద్విష అప్రీతౌ, విశేషః = అధికమైన, ద్వేషః = ద్వేషము, విద్వేషము. విశేషేణ రోధః విరోధః, రుధిర్ ఆవరణే, ఓర్పును, విశేషముగా. రోధః = అడ్డగించునది, విరోధము, ఇచ్ఛాద్వేషములచే ద్వంద్వములు కలుగును. లోకములోని ద్వంద్వములన్నియు ప్రాణాపానములకు బదులుపేర్లు, ద్వంద్వములచే విరుద్ధ చిత్తమనబడు మోహము జనించును. సృష్టియందలి సర్వప్రాణులును మోహముచే జీవసృష్టిని ఈశ్వరసృష్టిని కనుగొనుచు పరమాత్మను దర్శింప లేకున్నవి. మిథ్యనే సత్యని భ్రమించి యున్నవి, సత్వదార్థమును గమనించు సంతర్ముఖ వృత్తిని పొందకున్నవి.

శ్లో॥ యేషాం త్వంతగతం పాపం జనానాం పుణ్యకర్మణామ్ ।

తే ద్వంద్వ మోహ నిర్ముక్తాః భజన్తే మాం దృఢవ్రతాః ॥ 28

యేషామ్, తు, అంతగతమ్, పాపమ్, జనానామ్, పుణ్యకర్మణామ్, తే, ద్వంద్వ మోహనిర్ముక్తాః, భజన్తే, మామ్, దృఢవ్రతాః.

టీ॥ పుణ్యకర్మణం = పుణ్యకర్మ చేయువారైన, యేషాం = ఏ, జనానాం = జనులయొక్క, పాపం తు = పాపమైతే, అంతగతం = నాశనమైపోయినదో, తే = వారు, ద్వంద్వమోహనిర్మక్తాః = ద్వంద్వములనుండి గలిగెడు మోహము నుండి విడువబడినవారై, దృఢవ్రతాః = బ్రహ్మనిష్ఠయందు నిల్చువారై, మాం = నన్ను, భజంతే = సేవించుచున్నారు.

తా॥ పుణ్యకర్మలచే పాపములు నశించును. ఇట్టివారు ద్వంద్వ మోహము నుండి విడువబడి దృఢవ్రతులై పరమాత్ముడనగు నన్ను పొందుచున్నారు. పుణతీతి పుణ్యం, పుణశుభకర్మణి. పుణతి = శుభమును చేయునది, ఇతి = కనుక, పుణ్యం = పుణ్యము, శుభమును కలిగించు సోఽహంభావమే పుణ్యకర్మ.

వి॥ అన్ని పుణ్యకార్యములకంటె బ్రహ్మానుసంధానమే మహా పుణ్యకార్యము. బ్రహ్మమునందు మనస్సు మునిగినచో జ్ఞానస్థానము. ఇట్టి జ్ఞాన స్థానముచే పాపములన్నియు కడుగబడును, ఇట్టి నిర్మలాంతః కరణవృత్తి యంతర్ముఖమైనచో ద్వంద్వముల నామాంతరములైన రేచక పూరకాత్మక ప్రాణాపానములు లయమై అంతర్బాహ్యకుంభకము లొకటియై సహజకుంభక మేర్పడును. వ్రత్యతే అన్నాదిక మనేనేతి వ్రతం, వ్రతీవర్జనే. అనేన = దీనిచేత, అన్నాదికం = అన్నాదులను, వ్రత్యతే = విడువబడును. ఇతి, వ్రతము. బ్రహ్మమునందు కుంభక ద్వయమునకు దూరము కొంచెమైనను లేకుండ నొక్కటిగా కావించినవారు బ్రహ్మమునందు దృఢవ్రతులై యుందురు. నీటిని ఆహారమును గైకొనెడు ప్రాణాపాన వృత్తి రహితులై యుందురు. ఇట్టి మహాత్ములు బ్రహ్మమే తాము తామే బ్రహ్మమునై యుందురు.

శ్లో॥ జరామరణ మోక్షాయ మా మాశ్రిత్య యతన్తి యే ।

తే బ్రహ్మ తద్విదుః కృత్స్న మధ్యాత్మం కర్మచాఖిలమ్ ॥ 29

జరామరణ మోక్షాయ, మామ్, ఆశ్రిత్య, యతన్తి, యే,

తే, బ్రహ్మ, తత్, విదుః, కృత్స్నమ్, అధ్యాత్మమ్, కర్మ, చ, అఖిలమ్.

టీ॥ యే = ఎవరు, మాం = నన్ను, ఆశ్రిత్య = ఆశ్రయించి, జరామరణ మోక్షాయ = ముసలితనమును, చావును పోగొట్టుకొనుటకు, యతంతి = ప్రయత్నించుచున్నారో, తే = వారు, తత్+బ్రహ్మ = ఆ బ్రహ్మమును, కృత్స్నం = సంపూర్ణమైన, అధ్యాత్మం = అధ్యాత్మవిద్యను, అఖిలంకర్మ = యజ్ఞాది సమస్త కర్మలను, విదుః = ఎఱుగుదురు.

తా॥ పరమాత్మనగు నన్ను బ్రహ్మనిష్ఠచే నాశ్రయించినచో స్థూలసూక్ష్మ శరీరములు నేను కానని అనుభవపూర్వకముగా తెలియుచున్నందున జరామరణములు లేని ప్రత్యగాత్మయే నేనని దృఢమగుచున్నది. జరామరణముల పోగొట్టుకొను మార్గమిదే. ఇట్టి స్థితిని పొందుట కెవరు ప్రయత్నింతురో వారు బ్రహ్మమును సంపూర్ణముగా అధ్యాత్మ విద్యను, సమస్త వేదోక్త కర్మల సారమును నెఱుగుదురు.

వి॥ శ్రోత్రత్వక్ష్మర్జిహ్వ ప్రూణవాక్పాణి పాదోపస్థపాయుమనోబుద్ధి చిత్తాహంకారము లధ్యాత్మములు, శబ్దస్పర్శరూపరసగంధవచనాదాన గమనానంద విసర్జన సంకల్ప నిశ్చయాలోచనాభిమానంబు లధియజ్ఞములు. దిగ్వితార్క ప్రచేతోశ్విన్యగ్నీంద్రోపేంద్ర ప్రజాపతి మృత్యుచంద్ర బృహస్పతి క్షేత్రజ్ఞ రుద్రలధిదైవతములు. శ్రోత్రము = చెవి, త్వక్ = చర్మము, చక్షుః = కన్ను, జిహ్వ = నాలుక, ప్రూణ = ముక్కు, వాక్ = నోరు, పాణి = చేయి, పాద = కాలు, ఉపస్థ = గుహ్యము = మూత్రద్వారము, పాయువు = మలద్వారము, మనస్సు, బుద్ధి, చిత్తము, అహంకారము ఈ పదునాలుగును అధ్యాత్మములు, గోళకములు, శబ్దము, స్పర్శము = చర్మముచే గ్రహించునది. రూపము, రసము = రుచి, గంధము = వాసన, వచన = మాటలాడుట, ఆదాన = స్వీకరించుట, గమన = నడచుట, ఆనంద = సురతానందము, విసర్జన = మలవిసర్జనము, సంకల్ప = అనుకొనుట, నిశ్చయ = దృఢము చేసికొనుట, ఆలోచన, అభిమానములు ఈ పదునాలుగు పనులచేయునవి యింద్రియములు.

దిక్ = దిక్కులు, వాత = వాయువు, అర్కః = రవి, ప్రచేతన = వరుణ, అశ్వినీ, అగ్ని, ఇంద్ర = దేవేంద్రుడు, ఉపేంద్ర = విష్ణువు, ప్రజాపతి, మృత్యువు, చంద్రుడు, బృహస్పతి = దేవగురుడు, క్షేత్రజ్ఞ = జీవుడు, రుద్రుడు. వీరు ఇంద్రియాధి దేవతలు, దేవుడధిభూతాధియజ్ఞాధి దైవతములచేకూడి మిశ్రమైయున్నాడు. పాలను మాత్రమే స్వీకరించి జలమును విడుచు హంసవలె అనాత్మ నంతటిని విడిచి, బ్రహ్మమును మాత్రమే పరమహంస స్వీకరించును. బ్రహ్మనిష్ఠలో కూర్చున్నది మొదలు బ్రహ్మమున లీనమగుదాక చేయు ప్రయాణమునకలుగు మార్పులే యుక్తత్వమును కలుగజేయును. బ్రహ్మమున లీనమగుటకు ప్రారంభించినప్పటి నుండియు లీనమగుదాక కలిగెడు పయనంపు మార్పునే తురీయమనియు, యుక్తత్వమనియు గీతనుబట్టి తెలియుచున్నది. కర్మయోగమే పరిపక్వదశయందు యుక్తత్వమగుచున్నది. యుక్తత్వము కలవారు బ్రహ్మము నెఱుగుదురు. అధ్యాత్మాధిభూతాధి యజ్ఞములను గూర్చి కొన్ని శాస్త్రము లిట్లు వివరించినవి.

శ్లో॥ సాధిభూతాధి దైవం మాం సాధియజ్ఞం చ యే విదుః ।

ప్రయాణకాలే॥ పి చ మాం తే విదుర్ముక్త చేతనః ॥ 30

స, అధిభూత, అధిదైవమ్, మామ్, స, అధియజ్ఞమ్, చ, యే, విదుః, ప్రయాణకాలే, అపి, చ, మామ్, తే, విదుః, యుక్త చేతనః.

టీ॥ యే = ఎవరు, మాం = నన్ను, సాధిభూతాధిదైవం = అధిభూత అధిదైవతములలో కూడుకొన్న వానిగను, సాధియజ్ఞం చ = అధియజ్ఞముతో కూడుకొన్న వానిగను, విదుః = తెలిసికొనుచున్నారో, తే = వారు, ప్రయాణకాలే + అపి + చ = ప్రయాణకాలమునందును, యుక్త చేతనః = యుక్త బుద్ధిగలవారై, మాం = నన్ను, విదుః = ఎఱుగుదురు.

తా॥ ఎవరు నన్ను అధిభూత అధిదైవ అధియజ్ఞములతో కూడిన వానిగా నెఱుగుచున్నారో వారు ప్రయాణకాలమునందు యోగారూఢత్వము

నొందిన బుద్ధిగలవారై పరమాత్మనగు నన్నెఱుంగుదురు. బ్రహ్మ నిష్ఠయందు కూర్చున్నది మొదలు బ్రహ్మమున లీనమగువఱకు కలుగు పరిణామమే ప్రయాణము. బ్రహ్మమునందు లీనమగుటయే ఆరూఢత్వమును, యుక్తత్వమును అగును.

ఇతి శ్రీ భగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం,
యోగశాస్త్రే శ్రీ కృష్ణార్జున సంవాదే విజ్ఞానయోగో నామ
సప్తమోఽధ్యాయః

ఇది బ్రహ్మశ్రీ జగద్గురు వేదాంతం లక్ష్మణార్యులచే రచింపబడిన టీకా
తాత్పర్య విశేషార్థముగల స్వారాజ్య భగవద్గీత యందలి
ఏడవ అధ్యాయము.

ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః.

